

Kultúrna identita vo vzťahu k ľudskej prirodzenosti

Balák René

Problematika vzťahu kultúry a kultúrnej identity ale i ľudského tela ako konštitutívnej súčasti ľudskej prirodzenosti osoby človeka má veľký význam nielen pre prítomný okamih histórie, v ktorom žije človek tretieho tisícročia, ale i pre budúce generácie ľudí. Je nevyhnutnosťou analyzovanie a presné vymedzenie obsahu a špecifického významu pojmov „osoba“, „kultúra“, „kultúrna identita“ a „ľudské telo“ v kontexte ľudskej prirodzenosti.

V reflexii sa vychádza z filozoficko-teologickej analýzy pojmu kultúra v spojitosti s antropologickým konceptom ľudskej osoby a jej prirodzenosti. Aplikované personalistické nazeranie na problematiku je súčasťou analytickosyntetickej metódy zacielenej na preniknutie do podstaty fenoménu kultúrnej identity.

1. Kultúra - ľudská osoba – prirodzenosť

Problém definovania fenoménu kultúry² je veľmi zložitý, nakoľko samotná kultúra je multidimenzionálna a predstavuje zložitý komplex skutočností, pričom bezpochyby kultúra patrí k *existences terrestres* človeka. Kultúra (lat. *cultura* – pôvodne práca na roli; lat. *colo colere*- ctíť, uctievať, upravovať, obrábať zem, starať sa,³) je vedomé a organizované konanie, majúce konkrétny cieľ, pričom parciálne zodpovedá gréckemu termínu *paideia* znamenajúcemu takú organizáciu života ľudskej spoločnosti, ktorá pomáha človekovi rozvíjať sa ako človekovi⁴.

V európskej epistemologickej tradícii sa kultúra ponímala pôvodne ako *agricultura*, lebo pojem kultúry sa sformoval na hmotnom poli ako práca rúk, čiže má zemský pôvod. Primárnym významom slova *colere* je uctievať, čiže má náboženský pôvod, od tohto slova pochádzajú termíny kult, kultúrny úkon, kultúrna služba, kultová budova. V dnešnej dobe je sémantický význam tohto termínu oveľa širší, nakoľko sa fenomén kultúry reflektuje vo viacerých rovinách.

Všeobecne možno konštatovať, že kultúra obsahuje všetko to, čo špecifickým spôsobom svedčí o cielenom úsilí človeka, premieňajúceho súčasný stav vecí podľa rôznych intelektuálnych koncepcií. V rámci dynamického zorného uhla nazerania je kultúra internou ale i externou aktivitou prirodzenosti človeka, objektívne prinášajúca materiálne i nemateriálne rezultáty tejto aktivity, ktoré humanizujú a poľudšťujú prírodu a svet, ale i samotného človeka.

Filozofický aspekt reflexie nad fenoménom kultúry akcentuje skutočnosť, že tvorcom, zmyslom a cieľom kultúry je človek, a že kultúra zahŕňa celý jeho život v individuálnom i sociálnom rozmere, je teda výlučným *specificum humanum*⁵.

Už v gréckej filozofii boli vyšpecifikované tri oblasti ľudskej aktivity: teoretické poznanie nasmerované na objektívnu pravdu, konanie inšpirované objektívnym dobrom morálneho charakteru a kreativita teleologicky nasmerovaná na krásu a užitočnosť. Deduktívne možno odvodiť existenciu troch fundamentálnych foriem kultúry. *Teoreticko-kontemplatívna* kultúra zahŕňa vedu (autor má na mysli najmä oblasť prírodných a teda empirických vied) a vedecké poznatky, dosiahnuté svetlom prirodzeného ľudského rozumu, potom filozofiu (ako špecifickú vedu v mnohých aspektoch odlišnú od prírodných vied) a nakoniec vieru a *religio* (zasahujúce do najintímnejšieho vnútra ľudskej osoby). *Prakticko-etická* kultúra obsahuje právo, individuálnu i sociálnu morálnosť (mravnosť), ekonomickú i politickú aktivitu človeka. Poslednou formou kultúry je *umelecko-technická* kultúra, zahŕňajúca umenie, poľnohospodárstvo, technickú a priemyselnú aktivitu človeka.

Všeobecne a schematicky sa v dnes v kultúre rozlišujú tri fundamentálne formy: materiálna, spoločenská (sociálna) a duchovná (spirituálna), pričom je potrebné vidieť ich vzájomný vzťah a ovplyvňovanie.

V rámci fenomenologicko-ontologického aspektu skúmania podstata kultúry spočíva v súbore hodnôt korelujúcich s prirodzenosťou človeka ako osoby, ako aj s úprimným hľadáním, rozlišovaním a realizáciou konkrétneho sveta hodnôt. Antropologické skúmanie kvalifikuje konkrétne hodnoty v ich vzťahu k osobe človeka - k jeho prirodzenosti, nakoľko človek (ako element biokozmu) potrebuje ekonomické, vitálne, senzitivne ale i poznávacie a estetické hodnoty (človek ako pozorovateľ sveta), a súčasne morálne aj náboženské hodnoty (človek ako transcendentná a transcendujúca bytosť), pričom nemožno zanedbať hodnoty ekonomické, ktoré majú slúžiť autentickému dobru ľudskej osoby.

Veľmi dôležitým elementom kultúry je zmyslovo-poznávacia schopnosť prirodzenosti ľudskej osoby, koncentrujúca sa na pravdu, ktorá je fundamentálnym predpokladom všetkých hodnôt, pričom poznanie pravdy predpokladá morálnu a sociálnu slobodu ľudskej osoby. Prirodzeným doplnením pravdy je objektívne dobro realizované skrze rešpektovanie objektívnych morálnych noriem, ktoré sú súčasťou kultúry. Závažnou časťou kultúry sú estetické hodnoty, ktoré sú špecifickým spojením dobra a pravdy. Korunováciou sveta ľudských hodnôt sú hodnoty náboženské, ktoré nasmerovávajú človeka k Absolútnemu Bytiu, k Bohu ako transcendentnému *Sacrum*.

Antropológia kultúry poukazuje na skutočnosť, že pri kreácii kultúry v človeku spolu kooperujú všetky elementy a roviny prirodzenosti človeka ako napr. jeho inteligencia, myslenie, manuálne-technické schopnosti, schopnosť predpokladu, pamäť, obrazotvornosť, vedomie, skúsenosť. Kreatívna aktivita človeka v kultúre je realizáciou možností obsiahnutých v prirodzenosti ľudského bytia, ktoré je podstatne odlišné od determinovaného konania prírody, lebo je slobodné a dobrovoľné, čiže aktivita (konanie) človeka je najvyšším aktom substanciálneho bytia, expresiou potenciality obsiahnutej v rozumnej prirodzenosti ľudskej osoby⁶.

Používajúc jazyk tradičnej metafyziky pri skúmaní genézy kultúry, možno vyšpecifikovať nasledovné príčiny kultúry: formálnou i materiálnou, tvorivou i modelovo-cieľovou príčinou kultúry je človek ako substanciálne a osobné bytie, čiže bytie rozumné, slobodné a kreatívne v celej bohatosti svojej prirodzenosti. Kultúra je objektivizáciou ľudského ducha, aktualizáciou kreatívnych ideí ale i efektom rozhodnutia ľudského rozumu a ľudskej vôle, pričom môže byť chápané ako súhrn výsledkov vzdelanosti ľudského subjektu, duchovných i materiálnych hodnôt, vykreovaných duševnou a fyzickou aktivitou človeka v priebehu histórie, počas ktorej sa ustanovil špecifický spôsob poznávania, osvojovania, odovzdávania, kreácie, zachovávanía a rozvíjania *humanitas*.

Morálne a náboženské hodnoty v kultúre majú *quasi* materiálnu príčinu – človečenstvo, pričom formálnou príčinou je vnútorná dokonalosť konkrétnej osoby čiže i jej jedinečná ľudská prirodzenosť. *Specificum humanum* v kultúre je oblasť duchovnej (spirituálnej) kultúry (morálne a náboženské hodnoty a skutočnosti), ktorej príčiny možno reflektovať v rodine, výchove, vzdelaní, literatúre alebo v multimedialnom odkaze iných subjektov, pričom sa pôsobením týchto subjektov utvára duchovná a kultúrna identita osoby.

Teologický aspekt reflexie kultúry je tak isto komplikovaný ako vo filozofickom chápaní, lebo fenomén kultúry neposkytuje možnosť striktnej a jednoznačnej teologickej definície. Kultúra je špecifickou vlastnosťou človeka a jeho atribútom, vznikajúcim vedomým konaním človeka, smerujúcim k jeho morálnemu zdokonaľovaniu. Človek ako ľudská osoba realizuje svoju ľudskú prirodzenosť v jemu vlastnej transcencii skrze vzťah k objektívnej pravde a dobru, kráse a k *sacrum*.

„Ľudská osoba môže dosiahnuť plnosť pravej ľudskosti jedine pomocou kultúry, to jest kultivovaním prirodzených bohatstiev a hodnôt.(...) Pod pojmom kultúra sa rozumie všetko

to, čím človek cibrí a rozvíja svoje mnohoraké duševné a telesné vlohy; čím sa usiluje poznávaním a prácou podrobiť si sám svet; čím robí ľudskejšým spoločenský život tak v rodine, a ako aj v celom občianskom spoločenstve zdokonaľovaním mravov a ustanovizní; a napokon, čím v priebehu vekov svojimi dielami prejavuje, vyjadruje a uchováva veľké duchovné zážitky a snahy, aby mohli slúžiť na úžitok mnohým, ba celému ľudskému pokoleniu“⁷.

V teologickej reflexii kultúry ale i kultúrnej identity sa vychádza z vízie *creatio* človeka a sveta, pričom sa zohľadňuje príkaz Boha človekovi podrobiť si zem a svet⁸, z čoho explicitne vyplýva pravda o človeku ako transcendentnej osobe. Človek v teologickom chápaní je teda korunou všetkej aktivity, cieľom a zmyslom kultúry; preto človek ako tvorca kultúry je povinný afirmovať jej základ, ktorým sú tri fundamentálne elementy: pravda, dobro a krása⁹. Je nevyhnutnosťou akcentovať podstatnú skutočnosť v kultúre, ktorou je relácia medzi samotnou kultúrou a pravdou, ktorá má fundamentálny charakter¹⁰, vlastne objektívna pravda je predpokladom autentickej kultúry, prameniacej v prirodzenosti ľudskej osoby. Objektívne dobro znamená bytostnú zodpovednosť za pravdu, ktorá charakterizuje dôstojnosť osoby¹¹, čiže za antropologickú pravdu o človeku.

Teologicko-antropologický zorný uhol reflexie vyzdvihuje personalistické chápanie kultúry, lebo človek je v nej prítomný ako tvorca (otec), adresát (dieťa), cieľ (odberateľ). Teda je tu integrálne vnímanie personality kultúry, v ktorej sú prítomné dva rozmery človeka, to čím (kým) je (jeho prirodzenosť), a to čo má¹², pričom sa poukazuje na primát duchovných skutočností a hodnôt pred materiálnymi¹³, vo všetkých dimenziách existencie ľudskej osoby. V teologickej reflexii sa tak viac akcentuje osobná kultúra ducha pre vecnou kultúrou, v ktorej sa vlastne prejavuje ľudská prirodzenosť a duch človeka ale i jeho kultúrna úroveň.

Človek skrze svoje poznanie, čiže rozumovú schopnosť, ktorá je konštitutívnym princípom kultúry, a skrze svoju prácu, skrze formovanie sociálneho života s cieľom urobiť ho viac ľudským, skrze rozvoj tradícií, zvykov a inštitúcií¹⁴, v kultúre takto vytvára kultúrne patrimonium materiálneho i duchovného charakteru pre budúce generácie, pričom teologický aspekt reflexie poukazuje na imanentnú väzbu medzi kultúrou a ľudskou osobou.

Mnohoraké elementy a činitele utvárajúce podstatu kultúry sa schematicky vymenúvajú v konštitúcii *Gaudium et spes*, pričom sa akcent kladie na personalistické chápanie človeka. Rozvoj ľudských schopností a zdokonaľovanie prírody¹⁵ čiže ľudskej prirodzenosti ako aj prirodzeného prostredia v ktorom človek existuje, sú primárnym zmyslom a finalitou kultúry. Kultúra neznamená len identitu človeka, ale predovšetkým *afirmatio* kvôli nemu samému¹⁶, čiže je to rešpekt voči vlastnej ľudskej prirodzenosti, jej bytostné prijatie človekom.

Dynamický charakter fenoménu kultúry sa odvodzuje nielen z dialógu kultúr, ale predovšetkým antropologicky, z dialogálnej štruktúry prirodzenosti ľudskej osoby, ktorá je tvorcom kultúry. Recipročná komunikácia (pravdivých) hodnôt medzi jednotlivými kultúrami oživuje kultúry, na základe ich otvorenosti prijímať nové¹⁷, obohacujúce reality, ktoré svedčia o dynamickom charaktere kultúr. Každá kultúra má v sebe určité napätie a tlak aktívne smerujúce k finalite, čosi čo je hlboko vpísané a zakódované do ľudskej prirodzenosti každej osoby, špecifický nepokoj, túžbu a nádej, po konečnom ciele človeka, čo sa prejavuje i v kultúre, ktorou sa človek prejavuje *ad extra* ale i *ad intra*. Primerané utváranie kultúry vyžaduje zapojenie celého človeka, ktorý v nej rozvíja svoju tvorivosť, svoju inteligenciu a svoje poznanie sveta a ľudí.

V rámci axiologického aspektu teologickej reflexie, je človek, ako prirodzený a neopakovateľný (jedinečný, originálny) tvorca kultúry povinný zharmonizovať hodnoty civilizácie a kultúry v ktorej žije, s princípmi objektívne sformovaného svedomia¹⁸, v duchu priamej osobnej zodpovednosti.

Problémom je vyšpecifikovanie oblastí kultúry, ich vzájomného vzťahu, podmienenosti a vlastne i oprávnenosti začlenenia do fenoménu kultúry. Jestvuje množstvo filozoficko-teologických názorov, na skutočnosť čo je obsahom kultúry. Niektorí autori prezentujú štyri fundamentálne oblasti kultúry¹⁹: náboženstvo, morálnosť (mravnosť), umenie a veda, s čím nemožno bez výhrad súhlasiť (ak ide o náboženstvo) bez bližšieho vyjasnenia podstaty jednotlivých pojmov, najmä pojmu *religio*.

Na jednej strane je kultúra prirodzenou súčasťou podstaty človeka, akoby náležiacia do jeho prirodzenosti, je vyšším rozmerom ľudského bytia, ako bytia osoby. Na druhej strane *religio* je tak isto súčasťou ľudskej existencie, výrazom ľudskej prirodzenosti, bytia človeka ako osoby, avšak *religio*, v ktorom absentuje minimum kultúry degeneruje v poveru a predsudok. Podstata *religio* je, napriek niektorým konvergujúcim skutočnostiam, iná ako podstata v kultúre.

Oba fenomény sú síce hlboko vpísané do ľudskej prirodzenosti, ale oba majú svoje špecifiká a prirodzenú autonómiu, lebo *religio*, v širokom chápaní, je afirmovanie absolútne primárnej reality, najčastejšie charakterizovanej ako čosi transcendentné voči svetu matérie – sféra *sacrum*. Je to *relatio* Absolútne Bytie (Osobný Boh) a človek, v ktorom človek prekračuje materiálny rozmer reality a nadväzuje vnútorný a duchovný vzťah, kontakt, s doménou absolútnych a transcendentných hodnôt. *Religio* je faktom primárne individuálnym, lebo obsahuje *relatio* medzi jednotlivcom (individuom) a Bohom, a až sekundárne má sociálny rozmer (kde *religio* utvára *communio personarum*, vyznávajúcich tie isté náboženské pravdy), čiže spoločné spravovanie kultu integruje ľudí.

Teda *religio* je skutočnosťou majúcou i sociálny rozmer ale i kulturogénny, čiže inšpiruje vznik špecifickej kultúry a často i vytvára určitú kultúru. V rámci sociálneho a kultúrneho aspektu *religio* obsahuje náboženskú doktrínu, kult, morálnosť a zvyky, ako aj inštitúcie, pričom niektoré z týchto integrálnych súčastí jasne odlišujú *religio* od kultúry. A to i napriek tomu, že kultúra i *religio* majú spoločný znak, ktorým je osobitný pohľad na svet i originálna hierarchia hodnôt, pričom v oboch môže byť najvyššou hodnotou *sacrum* (v európskej kultúre je to (bol) interpersonálny a hlboký intímny vzťah lásky človeka a Boha). *Religio* prostredníctvom tohto vzťahu rozširuje horizonty a perspektívy poznania ľudskej osoby ako aj svet jeho hodnôt a tak dáva zmysel kultúre.

Čiže *religio* je bezpochyby, určitými skutočnosťami (hierarchia hodnôt, morálnosť, zvyky, tradície, dokonca niektoré inštitúcie) autentickou súčasťou kultúry, ale súčasne prekračuje kultúru, lebo sa opiera o transcendentné pramene; slúži spásu človeka; hovorí o existenciálnych, morálnych, transcendentných problémoch; doktrinálna časť je prijímaná vierou.

Človeka, v zmysle jeho neopakovateľnej kultúrnej identity, možno najúplnejšie vystihnúť v spojitosti s jeho kultúrou cez jazyk, pamäť, históriu a cez postoje k podstatným existenciálnym skutočnostiam. V oblasti kultúry sa ľudská osoba stáva centrálnym bodom, lebo ide o jeho kultúrnu identitu, cieľ a zmysel života. Je bytostnou nevyhnutnosťou, klásť dôraz na duchovný rozmer kultúry, ktorý je centrom skutočne pravdivej kultúry, umožňujúcej človekovi plný rozvoj morálnosti jeho osoby. Samotná európska kultúra je poznačená chápaním transcencie ľudskej osoby a svojimi koreňmi siaha i do kresťanskej viery²⁰.

2. Kultúrna identita - osoba – ľudská prirodzenosť

Impostačné zoskupenie problematiky spočíva v spojení prirodzenosti človeka (ako ľudskej osoby) a kultúry v zmysle vedomého pretvárania a doplnenia ľudskej prirodzenosti, kde „kultúra má humanizovať a rozvíjať človeka, aby si mohol, spoznajúc pravdu, slobodne vybrať dobro“²¹ a tak utvárať jedinečnú osobnú kultúrnu identitu svojej osoby. Keďže je to človek, ktorý stanovuje centrum kultúry, práve k človeku smerujú a vzťahujú sa všetky

kultúrne záležitosti, takže nie je možné oddelenie antropolologickej koncepcie človeka a kultúrnej identity tohto človeka. Totiž, cez kultúru je možné lepšie a plnšie poznanie človeka a cez človeka je možné lepšie spoznanie kultúry²², v ktorej človek utvára svoju kultúrnu identitu.

Otázka kultúrnej identity je najmä v európskom kultúrnom priestore aktuálnym problémom, a to pod vplyvom napätia, ktoré prináša multikulturalizmus ako aj vzájomné nepochopenie rozličných kultúrnych identít. Mnohí sa nanovo pokúšajú dať odpoveď na otázku, čo konštituuje a ako možno objaviť kultúrnu identitu (nové, opätovné zjednotenie)²³ pričom sa často redukuje kultúrna identita, najmä v čase napätia, na to čo je vlastné, a na uzatvorenie sa pred tým čo je iné. Tak sa získava obraz identity, rovnakosti, pozostávajúci z toho čo je odlišné, z idiosynkrázie a individuálneho charakteru.

Podľa niektorých konceptov kvalitou danej kultúry je to, že nie je identická sama zo sebou²⁴ a hovorenie o kultúrnej identite predpokladá minimálnu schopnosť rozlíšenia rozdielov medzi „ja“ i „ja“, čiže v ponechaní miesta vo svojom uvedomení na stretnutie s iným²⁵. Vlastne sa tak kultúrna identita zužuje na chápanie „vlastnej kultúry ako kultúry iného“²⁶, čo je nebezpečný metodologický omyl, ak sa vezme do úvahy celý kontext diela. Redukuje reflexiu nad kultúrnou identitou, v európskom kontexte, na iné (metodologicky) „nové myslenie“²⁷ v kategóriách inakosti, a tým sa vlastne naplno prejavuje taktika postmodernizmu – dekonštrukcia, presnejšie v tomto prípade pozícia antipozicionizmu a špecifická gramatológia. Ona (dekonštrukcia) vlastne slúži tomu, aby myslenie epistemologicky nepoužívalo spôsob a podmienenosti logo-fono-centrickej metafyziky.

Korelujúce postoje prezentujú i niektorí iní autori, vychádzajúci z presvedčenia, že „svoje, vlastné - svojskosť“ (*ipséité*) a „inakosť, odlišnosť“ (*alterité*) tvoria neoddeliteľnú jednotu, lebo *alterité* nevchádza do *ipséité* zvonku ale je časťou jej najvnútornejšieho významu a ontologickej stavby²⁸, čo je v istých rysoch odlišný filozofický postoj, od postmodernistami intenzívne propagovanej idej novosti, v kontexte neuzatvárania sa (v zmysle skôr nekoncentrovania sa) v rámci vlastnej kultúrnej identity ale príkladného smerovania k tomu čo identitou nie je, na druhú stranu (*l'autre cap*) alebo na stranu druhého (*vers le cap de l'autre*)²⁹.

Kultúrna identita je viacvrstvový pojem, majúci imanentnú väzbu ku kultúre, k ľudskej prirodzenosti, čiže v podstate k človekovi ako ľudskej osobe. Teda problematika kultúrnej identity úzko súvisí so samotnou kultúrou, ktorá má nespochybniteľný vplyv na kreovanie kultúrnej identity, možno teda konštatovať, vychádzajúc z antropologického chápania človeka, jeho prirodzenosti i kultúry, že existuje spätná väzba medzi kultúrou a kultúrnou identitou človeka.

V prípade kultúrnej identity sa však nejedná o identitu v striktno logickom či matematickom chápaní, napriek parciálnej prítomnosti logického aspektu, pričom sa určite nejedná o identitu v zmysle diskutabilného *principium identitatis indicernibilium*. Reflektujúc problém druhu identity, do ktorej by spadala kultúrna identita, skôr sa jedná o parciálne reálnu (objektívnu), pojmovú a intencionálnu identitu (ak ide o druh identity), v závislosti od zorného uhla skúmania. Avšak identita v ponímaní autora sa bude chápať ako súbor určitých kvalít, členov, foriem a špecifik, ktoré vymedzujú a odlišujú konkrétnu osobu (ľudský podmet-subjekt) vo vzťahu k iným osobám, ako aj ukazujú identickosť viacerých osôb, ak tieto (iné – v numerickom ponímaní) osoby majú tieto kvality, členy, formy a špecifiká aspoň parciálne totožné, či spoločné.

V rámci teoretických východísk je nevyhnutné akcentovať fundamentálnu originalitu a neopakovateľnosť každej ľudskej osoby, čiže človeka (ľudský subjekt) s jeho ľudskou prirodzenosťou, ktorá však, keďže je ľudská, je kvalitou, formou, členom či špecifikom, spoločným pre všetky ľudské osoby. Odlišnosť (rozdielnosť, inakosť) ľudských subjektov,

majúcich tú istú ľudskú prirodzenosť, ale i rovnakosť (identickosť), sa však týka práve problému, ktorý sa nazýva kultúrna identita.

V tejto reflexii je však potrebné zohľadniť i civilizačný aspekt problematiky a paradoxne i samotnú kultúrnu identitu autora, nakoľko všetky civilizačné skutočnosti (súhrnne: európska civilizácia), majú nezanedbateľný vplyv na chápanie problematiky. Pričom sa však berie do úvahy obsahový a sémantický rozdiel medzi pojmi civilizácia a kultúrna identita.

Iný môže byť metodologický, epistemologický alebo, schematicky vyjadrené filozofický prístup k problematike v európskom kultúrnom a civilizačnom priestore³⁰ a iný v čínskom (hinduizmus, taoizmus, budhizmus ako kultúrne a religijné činitele) či v islamskom civilizačnom a kultúrnom priestore. Pritom samotný európsky civilizačný a kultúrny priestor, ovplyvňujúci autora (vlastnú kultúrnu identitu), ktorý vznikol počas stáročí nie je v súčasnosti homogénny ale je v ňom prítomná neobvyklá rozmanitosť epistemologických formácií. *De facto* vlastne len v Európe sa ukázalo také rozlíšenie duchovnej aktivity človeka (...) ktoré možno poznať vďaka rozlišovaniu medzi vedou, umením a náboženstvom od filozofie³¹, pričom v kultúrnych identitách iných civilizácií často bývajú tieto fenomény chápané identicky.

Tým intenzívnejšie treba poukázať na fakt, že vlastná kultúrna identita (teda predovšetkým európska; v celej obsahovej bohatosti tohto širokospektrálneho pojmu) sa nevyhnutne prejavuje v samotnej reflexii. Špecifikom tejto identity je grécke kultúrne patrimonium (prioritne však: terminologické, abstraktné, pojmové, kategoriálne a logické myslenie či filozofické rozlišovanie medzi pravdou a lžou), kresťanská viera (obsahujúca jedinečné posolstvo o Bohu a o človekovi, vychádzajúca zo židovskej tradície) ako aj rímske ponímanie moci (i vlády) a práva. V kultúrnej identite európskeho človeka je totiž prítomná špecifická skutočnosť, totiž vplyv kresťanstva v rámci histórie európskeho kontinentu, kde kresťanské hodnoty a kultúra inšpirovaná kresťanstvom, vložili do ľudskej kultúry „nového pozhnaného ducha, ktorý oživil samotnú substanciu kultúry, jej pôvodnú podstatu“³², a tak vlastne vykreeoval špecifickú kultúrnu identitu, tak odlišnú od iných (v planetárnom chápaní).

Čo však utvára tú jedinečnosť, originalitu a špecifickosť každej ľudskej osoby, čiže to čo sa nazýva kultúrnou identitou, spôsobujúcou rozmanitosť, rozdielnosť a inakosť medzi ľudskými subjektami, dokonca v rámci toho istého kultúrneho priestoru? Sú to všetky elementy, ktoré obsahuje v sebe kultúra, majúca zásadný vplyv na kreovanie kultúrnej identity ľudskej osoby, alebo len niektoré či iné?

Nepochybne primárnou skutočnosťou majúcou vplyv na kultúrnu identitu je sám človek – ako slobodne a samostatne myslíace, poznávajúce, rozhodujúce a konajúce bytie. Bytie jestvujúce ako osoba majúca ľudskú prirodzenosť, ako osoba jestvujúca spirituálno-fyzickým spojením duše i tela. Ľudská prirodzenosť je charakteristická rozumom (teoretickým, praktickým), prirodzene smerujúcim k pravde, a vôľou - prirodzene spojenou so slobodou ľudskej osoby, a citmi (psychoemocionálna časť ľudskej prirodzenosti). Človek vo svojej integralite (komplexnosti) je primárnou a vnútornou realitou, utvárajúcou vlastnú kultúrnu identitu.

Za kultúrnou identitou ľudskej osoby sa tak ukrýva špecifický spôsob poznávania, myslenia, kategorizácie a hierarchizácie hodnôt, sformované konkrétne etické vedomie, afirmované morálne hodnoty, ako aj slobodná zodpovednosť vlastného rozhodovania, správania a konania, ktoré si človek osvojil v rámci dynamického charakteru vlastnej prirodzenosti. Toto sú najpodstatnejšie elementy kultúrnej identity, imanentne spojené s ľudskou prirodzenosťou človeka.

V epistemologickom aspekte problematiky kultúrnej identity ľudskej osoby je dôležitým faktom spôsob poznávania človeka, ako seba samého, čiže konceptuálny obraz ľudskej osoby a jej prirodzenosti, vytvorený konkrétnym človekom o samotnom človeku. V európskej

kultúrnej identite je intenzívne prítomná personalistická vízia ľudskej osoby v jej individuálnom i sociálnom rozmere, pričom táto vízia je v niektorých filozoficko-antropologických smeroch extrémne antropocentrická, miestami až deistická.

V rámci kultúrnej identity možno vidieť individuálnu túžbu ľudskeho subjektu „uchopiť“ ľudským rozumom (intelektom) podstatu a obsah existencie človeka, zmyslu ľudskeho života, čím sa parciálne zasahuje i do svetonázorovej dimenzie a do religióznej dimenzie ľudskej osoby v jej prirodzenosti. S tým je spojená bytostná túžba neustáleho poznávania a zdokonaľovania samotného procesu poznávania, čo je charakteristickým prvkom európskej kultúrnej identity.

O vyspelosti (úrovni), stupni dynamického rozvoja, kultúrnej identity svedčí i postoj konkrétneho ľudskeho subjektu voči daru slobody a voči osobnej dôstojnosti ľudskej osoby. To si však v rámci kultúrnej identity vyžaduje prítomnosť hermeneutiky historického vedomia a svedomia, kde sa úprimné zosúladzuje očakávanie vzhľadom na budúcnosť, s afirmovaním a chápaním minulosti, a pravdivou skúsenosťou prítomnosti, metodologicky pomocou dynamicky chápanej naratívnej identity³³.

Reflexia sa vlastne sa tak dostáva k jednému z podstatných elementov ľudskej prirodzenosti, ktorým je sloboda a vôľa, pričom v prípade dynamicky chápanej kultúrnej identity ide o slobodnú vôľu ľudskeho subjektu pretvárať seba samého, a tým spoločnosť a svet prírody, zohľadňujúc tak kategórie zmeny a rozvoja. Ľudskú prirodzenosť tejto súvislosti nemožno opomenúť jeden zo špecifických znakov európskej kultúrnej identity, ktorým je kreatívny altruizmus, otvorenosť na iné ľudské osoby, či bytostný záujem o osudy iného človeka.

Elementy, podieľajúce sa na utváraní kultúrnej identity ľudskej osoby, sú všetky reality ovplyvňujúce človeka ako: *religio*, svetonázor, mravnosť (morálnosť), veda, umenie, historická pamäť, jazyk a národ (ako subsidiárne etnologické kritérium), kultúrne a náboženské patrimónium, tradície (napr. špecifický spôsob verbálneho a neverbálneho správania, kontaktu a dialógu), teritórium (prostredie, ako subsidiárne etnografické kritérium).

Kultúrna identita je utváraná (u niektorých ľudí *implicite* a u niektorých *explicite*) i pod vplyvom *religio*, kde je vždy prítomný určitý špecifický antropologický pohľad na človeka a na svet prírody, ale i špecifická hierarchia hodnôt. Tieto skutočnosti sú prirodzenou súčasťou kultúrnej identity ľudskej osoby, pretože formujú myslenie, rozhodovanie a konanie človeka, jeho pohľad na najpodstatnejšie skutočnosti v živote ľudskej osoby.

V rámci reflexie vzťahu kultúrna identita a *religio*, treba poukázať na fakt, že niektorí autori v konkrétnych filozofických smeroch považujú tieto fenomény za kontradiktórne a komplexne odlišné. Najmä pozitivizmus, osvietenstvo, neopozitivizmus, materializmus a niektorí existencialisti³⁴, považujú *religio* za nepriateľskú silu voči kultúre a kultúrnej identite, alienujúcu človeka, brániacu integrálnemu rozvoju jeho osoby. Podobne i extrémny eschatologizmus, objavujúci sa v niektorých náboženstvách, dáva do kontradikcie *religio* a kultúru i kultúrnu identitu, čo vychádza z preakcentovania dualizmu dobra a zla, ducha a matérie, Boha a satana³⁵. Extrémny eschatologizmus sa objavuje i v manicheizme, kde deprecionuje všetky kultúrne hodnoty spolu s kultúrnou identitou a kultúrou, v ktorých vidí ohrozenie religióznych hodnôt.

V tejto súvislosti niektorí autori považujú *religio* a kultúrnu identitu spolu s kultúrou za zhodné (nie však úplne identické), blízke a ovplyvňujúce, kde sa však objavujú dve stanoviská: inkarnacionizmus a eschatologizmus. Inkarnacionistický postoj poukazuje na historické zakorenenie *religio* v kultúre a prostredníctvom nej v kultúrnej identite človeka³⁶ a eschatologická pozícia akcentuje nadkultúrny (skôr transcendentný) charakter *religio* i vo vzťahu ku kultúrnej identite, ale berie do úvahy vzájomné ovplyvňovanie³⁷.

Na kultúrnu identitu vplýva i svetonázor konkrétnej ľudskej osoby, ktorý si človek dynamicky vytvára počas celého svojho života. Svetonázor, ktorého parciálnou bázou je

konkrétne vízia ľudského bytia, sa dá charakterizovať (definovať) ako súbor pohľadov, vyjadrených pomocou tvrdení, hodnotení a noriem, ktoré stanovujú pre konkrétne ľudskú osobu komplexný obraz reality, pričom svetonázor špecificky vyznačuje myslenie a správanie človeka, a to voči sebe, iným ľuďom a voči svetu a prírode.

Vplyv svetonázoru má nezanedbateľný vplyv na kultúrnu identitu konkrétnej ľudskej osoby, pretože svetonázor (vytvorený konkrétnym človekom) dáva tomuto človekovi odpovede na bytostne dôležité otázky súvisiace s genézou sveta, smermi jeho rozvoja, cieľa a štruktúry sveta, pričom súčasne dáva odpoveď i na existenciálne otázky súvisiace so zmyslom a cieľom ľudského života, pôvodom človeka, nesmrteľnosťou ľudskej duše a zmyslom utrpenia či smrti a podobne. Každý človek má svoj vlastný individuálny svetonázor, vzhľadom na svoje duchovné potreby (pričom sa niekedy môže hovoriť napr. o svetonázore kresťanskom, islamskom, budhistickom, marxistickom, liberálnom, ateistickom; čím sa objektivizuje časť obsahu daného svetonázoru konkrétneho ľudského podmetu).

Mravnosť (morálnosť) ako špecifická časť kultúrnej identity je pomerne zložitým problémom, lebo môže mať (priamu alebo nepriamu) väzbu i na *religio* i na svetonázor. Kultúrna identita ľudskej osoby je originálnym osobným svetom hierarchizovaných a zharmonizovaných hodnôt, prostriedkov, ktoré človek využíva, a cieľov, ktoré realizuje, pričom tieto hodnoty sú i náboženského charakteru³⁸. Obsahuje v sebe konkrétny morálny postoj a kvality³⁹, odvíjajúce sa od afirmovaných objektívnych etických noriem a etických princípov ako *lex naturalis*, či od človekom naformulovaných etických kódexov, ktoré sú v určitej miere vyjadrením *lex naturalis*. Je to jedinečná personálna forma, dynamického charakteru, zdokonaľovania ľudského ducha i tela podľa objektívnych mravných noriem. Teda kultúrna identita sa prejavuje ako charakteristický spôsob ľudskej existencie v kontexte morálnosti, správania človeka a jeho slobodnej činnosti v kontexte zodpovednosti.

Z eticko-antropologického zorného uhla skúmania podstatou kultúrnej identity človeka je v skutočnosti mravné cítenie, ktorého fundamentom a naplnením je i náboženské cítenie⁴⁰. Ide predovšetkým o fundamentálne morálne postoje ľudskej osoby prejavujúce sa spôsobom, ktorým sa rešpektuje najvyššie osobné dobro a dobro konkrétnej ľudskej osoby, čo uschopňuje ľudský subjekt k morálnemu konaniu potvrdzujúcemu dôstojnosť ľudskej osoby.

Kultúrna identita ľudskej osoby v Európe stojí na prirodzených morálnych hodnotách, pričom pravdivé hodnoty sú účinným nástrojom rozvoja všetkých dimenzií prirodzenosti ľudskej osoby a jej kultúrnej identity. Kultúrna identita ľudskej osoby, majúca tak ako jej prirodzenosť dynamický charakter, nemôže staticky zostávať v tom, čo nemá univerzálnu (nadčasovú) platnosť, alebo v tom, čo je nepravdivé, mylné a svojou formou zastaralé, ale musí sa neustále rozvíjať.

Nie je potrebné sa báť kritického pohľadu na prítomnosť pravdivých hodnôt pri utváraní kultúrnej identity, lebo ony musia byť podrobené verifikačnej skúške, aby sa stali živšími, aktuálnejšími a osobnejšími, aby sa odstránilo z nich to, čo nie je autentické v zmysle filozoficko-etickej kategórie pravdy a samotného ľudského subjektu. Teda kultúrna identita je skutočnosť pochádzajúca z morálnej osobnej činnosti človeka na ceste jeho osobných zážitkov a morálneho konania, či už individuálneho alebo spoločenského charakteru⁴¹.

Vedecké poznanie (znalosť, vedomosť) ľudského subjektu je jedným z dôležitých prejavov a kvalít (schopností) ľudskej prirodzenosti a preto má bytostne podstatný význam pre kultúrnu identitu, ba je jedným z konštitutívnych prvkov tejto identity. Pomocou spoznávania, čiže i skrze vedecké poznanie človek integrálne rozvíja a zdokonaľuje svoju ľudskú prirodzenosť, čo má zásadný vplyv na kultúrnu identitu ľudskej osoby.

Poznanie (znalosť, vedomosť) človeka sa realizuje dvoma fundamentálnymi spôsobmi, pričom sa človek nasmerováva na pravdu, hoci niektoré epistemologické prístupy skôr človeka odkláňajú od pravdy, čím kultúrne vykoreňujú ľudskú osobu, deformovanú stratou

vlastnej kultúrnej identity, ktorá sa tak stáva privilegovaným terénom znel'udšťujúcich praktík⁴². Na kultúrnu identitu ľudskej osoby jednak vplýva všeobecné, obyčajné, akoby predvedecké poznávanie stojace na prirodzenom zdravom úsudku ľudského intelektu, pričom toto poznanie sa afirmáciou zo strany ľudského subjektu stáva integrálnou súčasťou kultúrnej identity.

Špecifické vedecké poznávanie a teda veda, je zodpovedajúco a vedome zorganizované normálne poznávanie ľudskej osoby, v ktorom sú používané zodpovedajúce metódy skúmania umožňujúce dosiahnuť teoretický cieľ v rámci kompetencií poznávajúcich subjektov, pričom sa smeruje k pravdivému – objektívnemu poznaniu. Tento druh poznania objektivizuje kultúrnu identitu ľudskej osoby v jej meritórnom kontexte, hoci v kultúrnej situácii dneška prevláda subjektivismus ako miera pravdy⁴³.

Umenie (z gréckeho *techne* a z latinského *ars*) ako špecifická forma vyjadrenia kultúrnej identity človeka, jeho estetického vnímania, sa prejavuje v kategórii krásy, a je špecifickým spôsobom zjavenia vnútra ľudskej osoby smerom *ad extra*. Ide o prejav duchovného vnútra ľudskej osoby, prostredníctvom špecifického jazyka umenia, v ktorom vystupuje do popredia estetické vnímanie a cítenie ľudskej osoby. V tejto forme sa kultúrna identita ľudskej osoby prejavuje estetickou kreativitou ľudského intelektu, ktorého teoretické poznanie budúcej formy výsledkov umeleckej aktivity človeka predchádza tieto výsledky. Podstata kreatívneho procesu teda spočíva v iniciácii ideí a plánov (jestvujúcich v ľudskom rozume a mysli) do duchovných a materiálnych foriem existencie takého predmetu, ktorý má spĺňať kritéria krásy a estetiky. V spôsobe tvorivej aktivity človeka a jeho celkovej kreativity sa navonok zjavuje kultúrna identity ľudskej osoby pre iné osoby.

Jazyk, ako jedinečný spôsob a kód komunikácie, vyjadrujúcej (zjavujúcej) individualitu a vnútro ľudskej osoby inej osobe a umožňujúci interpersonálny dialóg, je špecifickým elementom ľudskej prirodzenosti. Jazyk, ako prostriedok komunikácie a interpersonálnych vzťahov, je dorozumievacím kódom reči človeka, prostredníctvom ktorého utvára človek svoju kultúrnu identitu. Prostredníctvom jazyka, (majúceho lingvistické a kultúrne špecifiká), človek prijíma kultúrny duchovný svet iných a odovzdáva svoj vlastný kultúrny svet, rozširujúc tak horizonty nielen svojej kultúrnej identity ale aj identity iných osôb.

Etnická príslušnosť k národu poukazuje na skutočnosť, že každá ľudská osoba si vytvára svoju kultúrnu identitu v *communio* s inými osobami, ktoré etnologicky prináležia do skupiny osôb majúcich konkrétne spoločné znaky (jazyk, tradície, históriu, teritórium, niekedy i *religio*), prostredníctvom ktorých, sa ľudská osoba samu seba prirodzene priradzuje k danej skupine a samu seba vníma ako prirodzeného člena tejto skupiny. Kultúrna identita týchto osôb má tak určité spoločné znaky, ktoré ich odlišujú od iných. Národnú kultúrnu identitu je nutné vidieť v personálnej rovine, pretože kultúra nie je procesom anonymnej produkcie, ale je ovocím tvorivej skupiny, ako skupiny osôb, v ktorej sa odzrkadľujú interpersonálne vzťahy všetkých členov národa⁴⁴.

Historická pamäť a tradície tvoriace kultúrnu identitu ľudskej osoby sú veľmi dôležitým elementom tejto identity, nakoľko sa ľudská osoba identifikuje podľa týchto historických a tradičných znakov, ako osoba majúca nielen svoju vlastnú biografickú históriu existencie, ale i ako osoba účastná na histórii iných (minulých, prítomných ale i budúcich pokolení), ako osoba čerpajúca z kultúrneho patrimónia iných generácií, ako osoba formujúca sa prostredníctvom tohto patrimónia (formujúca svoju individuálnu kultúrnu identitu), ako osoba spoluvytvárajúca a vytvárajúca kultúrne patrimónium (obohacujúca ho o prvky z vlastnej kultúrnej identity). Čiže v rámci ľudskej prirodzenosti ľudská osoba spoznáva, interpretuje, rozlišuje, verifikuje a afirmuje historickú pamäť národa a tradície, pričom tak utvára svoju kultúrnu identitu, a následne prirodzene vnáša nové formy a prvky do tejto pamäte a tradícií, a kreuje tak špecifické *novum*, obohatené o neopakovateľný duchovný rozmer svojej vlastnej osoby v kontexte jej kultúrnej identity.

Teritórium v zmysle prostredia, v ktorom sa utvára kultúrna identita, je dôležitým (v závislosti od špecifických okolností) elementom ovplyvňujúcim kultúrnu identitu, ale nie podstatným, skôr sekundárnym. Totiž etnografická pozícia ľudského subjektu nemusí mať alienačný či subsidiárny vplyv na kreáciu či zachovanie kultúrnej identity ľudského subjektu, hoci určité špecifická daného elementu nemožno podceňovať, lebo majú svoj význam. Teritórium v kulturologickom zmysle slova je lokalizované miesto a prostredie, v ktorom sa utvára kultúrna identita konkrétnej ľudskej osoby či osôb, alebo v ktorom sa rozvíja špecifická kultúra; a v mnohých kultúrach má teritórium význam domova a lokality, v ktorej má konkrétna ľudská osoba kultúrne korene.

Dialogálny rozmer ľudskej prirodzenosti umožňuje (a súčasne označuje) bytostnú úctu voči každému subjektu, jeho kultúrnej identite, jeho jedinečnosti, individualite. Rozvoj poznania seba samého v plnosti je fundamentom pre integrálny rozvoj, ktorý umocňuje úctu ku kultúrnym identitám⁴⁵ prítomným v celej ľudskej rodine. Na základe spoznania, pochopenia a afirmácie vlastnej kultúrnej identity možno zaujať morálne zodpovedný postoj úcty voči kultúrnej identite iného človeka. Požiadavka rešpektovania kultúrnej identity⁴⁶ každej osoby je v teologickom chápaní kultúry a kultúrnej identity považovaná za samozrejmu, nakoľko kresťanstvo má s inkulturáciou viac ako dvetisícročnú skúsenosť.

Práve kultúrna identita národa, ktorá umožňuje viesť obohacujúci dialóg s inými národmi, je svedectvom individuality a neopakovateľnosti ľudskej osoby, voči dôstojnosti ktorej je nevyhnutný bytostný rešpekt. Súčasne je to výzva pre človeka, berúc do úvahy históriu, prítomnosť i budúcnosť tejto oblasti kultúry, aby bol prítomný s celým svojím duchovným bohatstvom, aby prinášal svoj podiel, ktorý má výnimočnú hodnotu⁴⁷. Multikulturálny dialóg má vždy rešpektovať identitu národných kultúr, bez ktorej nie je možný skutočný dialóg v tejto oblasti.

Pod vplyvom rôznych faktorov práve obyvatelia Európy, viac ako iní, sa môžu a musia naučiť žiť s inými, nezávisle od toho, ako veľmi sú tí iní odlišní (iní)⁴⁸, pravdaže ak sa vzájomne rešpektuje postoj bytostnej úcty voči kultúrnej identite každej osoby, predovšetkým však kultúra európskeho priestoru a teritória, ako aj kultúrna identita pôvodného európskeho obyvateľstva. Jeden z najpálčivejších problémov kultúry a kultúrnej identity je emigrácia, migrácia a prisťahovalectvo, pričom sa suponuje kultúra prijímania iných, čiže kultúra otvorená na iného – druhého – človeka, nezávisle od skutočnosti k akému národu tento človek prináleží, nakoľko je odlišný v rámci vlastnej kultúrnej identity⁴⁹. To však neznamená, že človek má ľahkomyselne a nezodpovedne stratiť svoju vlastnú kultúrnu identitu či poprieť vlastnú kultúru.

V rámci problematiky je prirodzeným cieľom, rešpektujúcim dôstojnosť a prirodzenosť ľudskej osoby, jednota pri zachovaní rozličnosti kultúrneho spektra, smerujúc tak k jednote, ktorá zachováva kultúrnu identitu a tým aj špecifické kultúrne bohatstvo a tradície jednotlivých národov. To spätne umožňuje vzájomné obohacovanie a pozdvihnutie tých kultúrnych subjektov, ktoré v rámci otvorenosti a vedomia vlastnej jedinečnosti, rešpektujúcu identitu každého, sú pripravené kultúrne viesť kulturálny dialóg

Odkazy a poznámky

- ¹ Problematika vymedzenia pojmu osoby a ľudskej prirodzenosti je autorom riešená v článku *Ľudská prirodzenosť ako fundament dôstojnosti osoby*. In: *Ľlovek – príroda – kultúra*. Ed. J. Krob – E. Višnovský. Brno 2005 ss.55-67.
- ² Jestvuje niekoľko stoviek definícií a charakteristík kultúry, z rôznych vedeckých disciplín a zorných uhlov skúmania.
- ³ Por. WALDENFELS. H. *Kontextuelle Fundamentaltheologie*. Paderborn 1985 s. 403.
- ⁴ Por. W. DŁUBACZ. *O kulturę filozofii* Lublin 1994, s.22
- ⁵ V podstate termín kultúra obsahuje v sebe odpovede na otázky kto? čo? ako? na čo? Čiže poukazuje na podmet (subjekt), predmet (objekt), (novú) formu, materiál, činnosť, úmysel, cieľ.
- ⁶ Tato filozofická interpretácia koreluje s aristotelesovsko-tomistickou filozofiou bytia, pričom dialekticko-procesuálny filozofický smer uznáva primát konania pred samotným bytím a vsugerováva hypotézu, že príroda stvorila ľloveka (Herakleitos z Efezu, G.W.F.Hegel, A.N.Whitehead), ale klasická filozofia uznáva primát bytia pred konaním. Teda iba rozumné a slobodné bytie - osoba ľloveka - môže byť tvorcom kultúry.
- ⁷ Por. DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Gaudium et spes* 53.
- ⁸ Por. Gn 1,28.
- ⁹ Por. FROSSARD A. *Nie ľekajcie sie. Rozmowy s Janem Pawlem II*. Red. Dziwisz S., Kowalczyk J, Rakoczy T. Watykan 1982 s.258.
- ¹⁰ Por. GIOVANNI PAOLO II. Allocuzione all' Organizzazione delle Nazioni Unite per l'educazione, la Scienza e la Cultura *L'integrale umanita dell'uomo si esprime nella cultura*. Parigi (2.6.1980)
- ¹¹ Por. GIOVANNI PAOLO II. Visita all'università cattolica portoghese. Lisbona. *Il bene culturale di ciascuno come valore anche per gli altri*. (14.5.1982).
- ¹² Por. GIOVANNI PAOLO II. Allocuzione all' Organizzazione delle Nazioni Unite per l'educazione, la Scienza e la Cultura. *L'integrale umanita dell'uomo si esprime nella cultura*. Parigi (2.6.1980)
- ¹³ Por. GIOVANNI PAOLO II. L'omelia della Messa per gli universitari e gli intellettuali. Ibadan (15.2.1982). *Siete al servizio dell'uomo attraverso la scienza e la ricerca*.
- ¹⁴ Por. DRUHÝ Vatikánsky koncil. Konštitúcia *Gaudium et Spes* 55, 59.
- ¹⁵ Por. DRUHÝ Vatikánsky koncil. Konštitúcia *Gaudium et Spes* 57.
- ¹⁶ Por. JÁN PAVOL II. *Redemptor hominis* 13.
- ¹⁷ Por. JÁN PAVOL II. *Fides et ratio* 71.
- ¹⁸ Por. GIOVANNI PAOLO II. Al centro europeo per la ricerca nucleare. Ginevra (15.6.1982) *Armonizzare i valori della tecnologia con i valori della coscienza*. 9-10.
- ¹⁹ Por. W. DŁUBACZ. *O kulturę filozofii*. Lublin 1994 s. 27 – 49.
- ²⁰ Por. JAN PAWEŁ II. *Przemówienie Ojca Świętego Jana Pawła II na zakończenie symposium presynodalnego*. (3. 10. 1991) In: *Chrześcijaństwo i kultura w Europie. Pamięć, świadomość, program*. Akta symposium presynodalnego Watykan 1991. Kielce 1992 nr. 4. Kresťanstvo zohralo dôležitú morálnu úlohu v histórii európskej kultúry, keď neustále prispievalo k rozvoju duchovného rozmeru života ľloveka a v dnešnej situácii nadobúda toto poslanie bytostne dôležitý význam, pretože technický a ekonomický rozvoj oslabuje etickú citlivosť ľloveka žijúceho v epoche ateistického postmodernizmu.
- ²¹ Por. W. DŁUBACZ. *O kulturę filozofii*. Lublin 1994 s. 21 - 24.
- ²² Por. L. HANUS. *Ľlovek a kultúra*. Bratislava 1997 s. 28.
- ²³ Por. DERRIDA J. *L' autre cap. Mémoires, Réponses, Responsabilités, suivi de La démocratie ajournée*. Paris 1991.
- ²⁴ Por. DERRIDA J. *L' autre cap. Mémoires, Réponses, Responsabilités, suivi de La démocratie ajournée*. Paris 1991.s.16.
- ²⁵ Por. tamtiež.
- ²⁶ Por. tamtiež
- ²⁷ Por. tamtiež s.47.
- ²⁸ Por. Ricoeur P. *Soi- même comme un autre*. Paris 1990 s.367
- ²⁹ Por. Derrida J. *L' autre cap. Mémoires, Réponses, Responsabilités, suivi de La démocratie ajournée*. Paris 1991.s 33.
- ³⁰ Termín priestor nemožno redukovať na geografický, sociologický, politický alebo etnologický rozmer, lebo skôr sa má na mysli komplexná bohatosť európskeho špecifického kultúrneho patrimónia, myslenia, poznávania, ale i morálneho a duchovného konania, bohatstvo axiologickej orientácie európskej civilizácie, originálny koncept ľudskej osoby a jej prirodzenosti, ponímania slobody, zodpovednosti, pravdy, čiže množstvo (aj iných) faktorov utvárajúcich kultúrnu identitu ľudskej osoby.
- ³¹ Por. GADAMER H.G. *Das Erbe Europas*. Frankfurt 1989 s.14.
- ³² Por. I. A. ILJIN. *Základy křesťanské kultury*. Velehrad 1997 s. 29.
- ³³ Por. RICOEUR P. *Temps et Récit. III. Le temps refiguré*. Paris 1985 s. 301 – 345.
- ³⁴ Autor uvádza len reprezentatívny zoznam, bez priradenia ku konkrétnemu smeru: napr. Comte, Ayer, Carnap, Russell, Nietzsche, Feurbach, Marx, Engels. Vsugerovanie protikladnosti medzi kultúrnou identitou a *religio* je konzekvenciou prijatia určitých filozofických východísk, najmä epistemologických (extrémny empirizmus, scientistický model vedy, viera v neohraničené možnosti ľudskeho rozumu) a ontologických (monistická vízia reality, eliminácia transcendentie, materializmus a naturalizmus).
- ³⁵ Tento jav možno reflektovať v zoroastrizme, niektorých modifikáciách budhizmu a hinduizmu.
- ³⁶ Do tejto skupiny patria najmä Dawson (*religio* inšpiruje a integruje sociálny život ľloveka a jeho kultúru a tak ovplyvňuje kultúrnu identitu), Toynbee (vyššie formy *religio* transcendujú a inšpirujú konkrétne kultúry, a majú priamy vplyv na kultúrnu identitu ľloveka), Górski, Szymanski (vplyv *religio* na morálne zásady, ktoré sú elementom kultúrnej

identity) a iní.

³⁷ Medzi najvýznamnejších predstaviteľov patria Mounier, Maritain, Danielou.

³⁸ Por. A. RODZIŃSKI. *Osoba moralność kultura*. Lublin 1989 s. 231.

³⁹ Por. S. ROSIK. *Odpowiedzialność chrześcijanina za kulturę*. „*Roczniki Teologiczno-kanoniczne*” 29: 1982 z. 3 s. 43.

⁴⁰ Por. JÁN PAVOL II. *Centesimus annus*. 24.

⁴¹ Por. M. A. KRAPIEC. *Čłowiek w kulturze*. Rzym - Warszawa 1990 s. 331 - 335.

⁴² Por. PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA CULTURA . *Per una pastorale della cultura*. 8.

⁴³ Por. JÁN PAVOL II. *Fides et ratio* 47.

⁴⁴ Por. H. SKOROWSKI. *Naród jako kategoria aksjologiczna*. In: *Vivere in Christo. Chrześcijański horyzont moralności*. Red. J. NAGÓRNY, A. DERDZIUK. Lublin 1996 s. 263.

⁴⁵ Por. Katechizmus katolíckej cirkvi 2441.

⁴⁶ Por. GIOVANI PAOLO II. *Messaggio per la Giornata del Migrante*. (21 Agosto 1991) *E` necessario formulare un vero statuto*. Città del Vaticano (Roma) 5.

⁴⁷ Por. JAN PAWEŁ II. *Orędzie na Światową Konferencję poświęconą polityce kulturalnej*. In: *Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II*. Tom II. Kraków 1998 4.

⁴⁸ Por. GADAMER H.G. *Das Erbe Europas*. Frankfurt 1989 s.30.

⁴⁹ Por. Ján Pavol II. *Ecclesia in Europa*. 100 – 103.

IN: LUDSKÁ PRIRODZENOSŤ A KULTÚRNA IDENTITA. Ed. B.Šulaviková – E. Višňovský. BRATISLAVA 2006 s. 227-252. ISBN 80-89238-04-1